

Eesti riiklik korraldus aastatel 1920 – 1931
Vallaomavalitsused aastatel 1920 – 1940
Koioola vallavalitsus 1920 – 1939
1938.aasta vallareform ja Põlva valla moodustamine

1. Riiklik korraldus Eesti vabariigis aastatel 1920 – 1931

Küllap nii praegusaja vanematele kui noorematele põlvkondadele on seonduvalt Põlva valla 85.juubelitähtpäevaga sobilik meenutada ka meie Eesti vabariigi algust, s.o tema riiklikku korraldust. Vaid niimoodi kujuneb selgem arusaam, kuidas alates esimesest rahuaastast hakati oma iseseisva Eesti riiklust korraldama riigisiselt ning arendama häid välissuhteid.

Eesti Vabariigi riikliku administratiivse korralduse seadusandlikuks aluseks oli 1920.aasta 15. juuni põhiseadus ning aastatel 1920 – 1934 olid vabariigi omavalitsusteks vallad, alevid, linnad ja maakonnad, kusjuures järelevalve (valdavalt seadusandlikkuse üle) lasus siseministril. Vastavalt põhiseadusele oli Eesti parlamentaarne vabariik ning kõrgemaks seadusandlikuks võimuks sai kolmeks aastaks valitav ühekojaline parlament – Riigikogu, kuhu kuulus 100 liiget.

Rahvas väljendas oma tahet parlamendi kaudu, aga oma seadusandlikku algatust võis ta ilmutada ka rahvaalgatuse ja rahvahääletuse teel. Aga rahvahääletuseks pidi olema vähemalt 25 000 kodaniku soov.

Täidesaatev võim kuulus Riigikogu poolt moodustatud valitsusele, mis koosnes riigivanemast (peaministrist) ja ministritest. Ministeeriumide arv oli aegade jooksul muutuv, ent püsis siiski 10-11 piirides. Valitsuse ülesanne oli juhtida riigis sise- ja välispoliitikat. Seejuures sai valitsus püsida võimul vaid Riigikogu toetusel ja pidi ametist lahkuma, kui parlament avaldas talle umbusaldust.

Riigivanem pidi lisaks valitsuse juhtimisele esindama riiki ka välissuhtlemises.

Vastavalt põhiseadusele oli maakondades, linnades, alevites ja valdades kehtestatud kohaliku omavalitsuse süsteem. Maakondades valiti olenevalt elanike arvust 15- kuni 25-liikmelised maavolikogud, nemad moodustasid maakonna täitevorganina maavalitsuse, valides esimehe, abi ja sekretäri. Ülejäänud maavalitsuse aparaat komplekteeriti juba palgalistest töötajatest.

1933.aastal maavolikogud likvideeriti ning maavalitsusi hakkas määrama riik, mis andis tugeva löögi maakondlikule demokratlikule poliitikaelule.

Maakondade piirides asuvad alevid ja vallad moodustasid eraldi omavalitsemisüksused, kusjuures valdades valiti vallavolikogud (15-25 liiget). Vallavalitsus koosnes vallavanemast, tema abidest ning vallasekretärist. Vallavalitsusel oli õigus tööle võtta vajalik palgaline abipersonal.

Alevites valiti alevite volikogud, nemad moodustasid alevivalitsuse eesotsas alevivanemaga.

Linnavalitsuse moodustasid linnavolikogu ja linnavalitsus, linnade volikogude suurus oli liikmete arvult väga erinev linnade suuruse tõttu, kuid volinikke ei tohtinud olla vähem kui 15.

Paraku tuleb rõhutada, et Eesti vabariigi riiklikus korralduses, samuti riigisisises elus oli kaks põhiperioodi – demokraatia periood (Asutavast Kogust 1919 alates kuni 1934.a 12.märtsi riigipöördeni) ning seejärel vaikiva ajastu ja autoritaarse võimu periood aastatel 1934 – 1940.

Ka tollases riigi siseelus etendasid tähtsat osa mitmesugused poliitilised erakonnad ja rühmitused, kes olid esindatud Riigikogus ja maaomavalitsustes ning nende vahel toimus ka

siis parlamentaarne võitlus nagu praegugi, kuid käesoleva teema puhul tuleb piirduda siiski vallaomavalitsuste tegevusega, jättes parteid tähelepanuta.

2. Vallaomavalitsuste tegevust sätestavad eeskirjad ja seadused aastatel 1920 – 1940

Koiola vallavalitsus 1920 – 1939

Omariikluse saavutanud Eestile oli oluline omavalitsusorganite töölerakendamine, milleks oli tarvis korraldada valimised. Esimesed omavalitsusorganite valimised korraldatigi 1919.aasta 10.augustil, kuid ikkagi 1917.aastal kehtestatud vallanõukogude valimiste eeskirjade järgi. Seejuures andis Eesti Vabariigi valitsus eeskirjade rakendamiseks välja vastavad juhised, tehes seni kehtinud eeskirjadesse ka mõned muudatused. Seejuures olgu märgitud, et kohapeal oldi paljudes valdades omariiklusest nii vaimustatud, et valimised korraldati kohati isegi 1918.aasta novembris-detsembris.

Vastavalt põhiseadusele valiti valla omavalitsuste esinduskogud üleüldistel, ühetaolistel, otsestel ja salajastel hääletamistel proportsionaalsuse põhimõttel. Omavalitsustele oli antud rida õigusi, nt õigus oma ülesannete täitmiseks kehtestada makse ja koormisi seaduses kindlaksmääratud piirides ja korras.

1922.aasta lõpuks oli Võrumaal 46 valda, nende hulka kuulusid Põlva lähiümbruses asuvad Kioma, Koiola, Kähri ja Peri vald. Koiola vald oli endise Vana-Koiola valla õigusjärglane.

Tehti ka vallapiiride muutmisi, siinmail jaotati 1920.aastal Kähri vald kaheks: lõunapoolne osa säilitas oma nime, kuid põhjapoolne moodustas uue vallana Karilatsi valla.

Põlva alevik kuulus kahe valla alla – Peri vasakul pool Orajõe ja Koiola paremal pool jõge. Põlva alevik ja Koiola vald ühinesid 1932.aastal Koiola vallaks ning Põlva hakkas kuuluma Koiola valla alla. Vallamaja asus Vissel, kus varemalt oli olnud Vana-Koiola valla keskus. 1934.aastal ühendati Kähri vald Kioma vallaga.

Alates 1934.aastast muudeti maaomavalitsused kohalikeks riiklikeks haldusorganiteks ja neile pandi osa seni keskvõimule kuulunud järelevalveülesandeid.

Oli hulk tegureid, mis mõjutasid omavalitsuste tegevuse korraldamist – alevite ja linnade kasv, kui pidevalt suurenes alevite ja linnade arv, siis jäi valdasid üha vähemaks, samuti toimus valdade arvu vähendamine, mis oli tingitud nii majanduslikest kui ka territoriaalsetest probleemidest.

Kuni 1921.aastani püsis valdade arv Eestis tasemel, nagu see oli 1899. aastal, kusjuures 1921.aasta alguseks oli Eestis 387 valda, 19 alevit ja 13 linna. Olukord muutus põhjalikult, kui pärast 1921. aastat likvideeriti 18 valda ning 1933.aastaks oli valdasid järele jäänud 369.

Alates 1920. aastatel toimus kohalike omavalitsusi puudutavate seaduste ja määruste vastuvõtmine – 4. aprillil 1921 võeti vastu seadus vallanõukogude valimise kohta, millega määrati, et kõigis kehtivates seadustes tuleb lugeda sõna “*vallanõukogu*” asemel “*vallavolikogu*”; 1923.aastal kinnitas Eesti Vabariik Vene valitseva senati 1902.aasta 5. märtsi otsuse kehtivust, kus keelati vallanõukogu liikmetele töötasu maksmine kohustuste täitmise eest, volinikele võis aga maksta vallanõukogu ja komisjoni koosolekutele ilmunise ja sealviibimise eest sõidu-ja päevaraha.

1921.aastal oli vallaraamatu järgi Koiola vallas 2983 elanikku, neist eestikeelseid 2977, venekeelseid 6.

1922.aasta 22. detsembri rahvaloenduse ajal oli Koiola vallas 2841 elanikku, neist eestikeelseid 2795 (mehi 1331, naisi 1464), venekeelseid 7 (m 6, n 1), saksakeelseid 2 (m 2) muukeelseid 37 (m 16, n 21), kokku mehi 1355 ja naisi 1486. Eeltoodust võib järeldada, et vallas olid ülekaalus naissoost elanikud.

Külasid oli Koiola vallas 6: Adiste, Eoste, Himmaste, Mammaste, Miaste ja Vanaküla.

Üks näide ka vallaametnike koosseisust. Vaatluse alla on võetud Koiola valla ametnikkond seisuga 04. 03. 1924, mille aluseks on sellekohane maavalitsusele saadetud dokument, mille järgi oli vallaametnike koosseis järgmine:

vallavanem – Juhan Kurvits, s.31. 05. 1872, algkooli haridusega, peremees, aastapalk 18 000 marka;

vallavanema abid:

Jaan Hurt, peremees, kihelkonnakooli haridusega, aastapalk 7200 marka;

Juulius Kottisse, s. 9. 10. 1893, algkooliharidusega, perepoeg, aastapalk 7200 marka;

Jaak Taal, s. 10.02. 1863, peremees, aastapalk 7200 marka;

Oskar Pütt, s. 29. 07. 1894, algkooliharidusega, asunik, aastapalk 7200 marka;

vallasekretär – Eduard Tamm, s. 10.12. 1888, kihelkonnakooli haridusega, aastapalk 84 000 marka;

vallasekretäri abi – Arnold Kama, s. 25. 03. 1899, Võru kreiskooli haridusega, aastapalk 42 000 marka;

sekretäri õpilane – Christlieb Piho, s. 18. 01. 1899, kihelkonnakooli haridusega, aastapalk 12 000 marka;

käskjalad:

Prits Parmann, algkooliharidusega, käsitöoline, aastapalk 4800 marka (oli sellal 70-aastane);

Kusta Raudsepp, s. 27.08. 1862, algkooliharidusega, käsitöoline, aastapalk 4800 marka;

Mihkel Käis, s. 2. 11. 1857, algkooliharidusega, käsitöoline, aastapalk 4800 marka;

Mihkel Ostra, s. 8. 02. 1861, algkooliharidusega, käsitöoline, aastapalk 4800 marka;

August Aarna, s. 7. 11. 1884, algkooliharidusega, käsitöoline, aastapalk 6000 marka;

Postikandja – Mihkel Ostra, s. 8. 02. 1861, aastapalk 18 000 marka;

Külakümnikud (kõik olid palgata):

Gustav Sikkal, s. 22. 11. 1886, algkooliharidusega, põllutöoline;

Eduard Vissov, s. 17. 12. 1893, algkooliharidusega, peremees;

Johan Härms, s. 26. 10. 1889, algkooliharidusega, põllutöoline

Samuel Juks, s. 29.09. 1887, algkooliharidusega, käsitöoline;

Peeter Kottisse, s. 6. 01. 1888, algkooliharidusega, põllutöoline;

Johannes Peedso, s. 30. 08. 1893, algkooliharidusega, perepoeg;

Arthur Kade, s. 22. 01. 1901, algkooliharidusega, perepoeg;

Eduard Sing, s. 22. 05. 1893, algkooliharidusega, käsitöoline;

Peeter Tobreluts, s. 3.11. 1887, algkooliharidusega, põllutöoline;

Christjan Paabor, s. 24. 07. 1899, algkooliharidusega, põllutöoline;

Gustav Luts, s. 15.12. 1891, algkooliharidusega, asunik;

Vallakohus:

esimees – Jaan Taal, s. 10.02. 1863, algkooliharidusega, peremees, aastapalk 7200 marka;

liikmed:

Jaan Piho, s. 21. 12. 1887, keskharidusega, peremees, aastapalk 360 marka;

Johan Vares, s. 12.04. , algharidusega, rentnik, aastapalk 360 marka;

Peeter Hurt, s. 16.06.1881, algharidusega, peremees, aastapalk 360 marka;

Koolivanem, kooliõpetajad:

Peeter Hurt, koolivanem, taluperemees, oli palgata;

kooliõpetajad:

Otto Mathisson, s. 16.06.1881, Valga seminari haridusega, aastapalk 113 130 marka;

Albert Urgard, s. 5.03.1902, Tartu seminari haridusega, aastapalk 16675 marka;

Daniel Võsoberg, s. 9. 04. 1874, seminariharidusega, aastapalk 100 580 marka;

Elly Rosenberg, s. 30.10. 1898, gümnaasiumiharidusega, aastapalk 29 705 marka;

Samuel Sabre, s. 2.08.1860, Tartu kreiskooli haridusega, aastapalk 123 999 marka;

Ksenia Schuman, s. 10.01.1899, Puškini gümnaasiumi haridusega, aastapalk 78 254 marka;

Daniel Veiken, sünniaasta teadmata, 44-aastane, Tartu kooliõpetajate seminari haridusega, aastapalk 55 138 marka;

Eugenie Meos, 28 a.v. , gümnaasiumiharidusega;

Kooliteenijad:

Samuel Lutsar, s. 22.01.1879, algkooliharidusega, prii korteriga, käsitööline, tiisler;

Johan Hänilane, s. 29.10.184, algkooliharidusega, käsitööline, prii korter;

Jaan Sabre, s. 2.08.1879, algkooliharidusega, põllumees, prii korter;

Leena Sau, s. 28.10.1863, algkooliharidusega, käsitööline, prii korter.

Eeltoodust selgub, et vallaametnike nimestik on kaunis pikk, osa nendest olid valla palgal, osa prii korteriga. Meeldiv on tõdeda, et kõik olid kirjaoskajad, ka kooliteenijad ja postivedaja olid algkooliharidusega.

Tollastest valladokumentidest selgub, et vallavalitsuses olid igapäevaselt kohal vallasekretär kui kantseleiülem, kes elas ühtlasi vallamajas ning vallasekretäri abid.

Vallavanem ja vallavanema abid olid kohal vastava graafiku alusel. Kui lauale oli jäänud juba rohkem teemasid, mis vajasisd vallavalitsuse või vallavolikogu kinnitust, siis kutsuti nende esinduste liikmed töökoosolekule.

Vastavalt seadusele oli vallavalitsusel nõue käia koos 1926. aastani vähemalt kord nädalas, edaspidi kaks korda kuus.

Praegusajal oleme harjunud, et vallavalitsused on kodanike asjaajamiseks avatud igapäevaselt, siis 1920.–1930. aastatel olid kindlad päevad, mil vallakodanikke vastu võeti. Näiteks otsustas vallavalitsus 1930. aastal, et 1. juulist kuni 1. oktoobrini on vallakantselei vallavalitsuse asjaajamiseks ja kodanike vastuvõtmiseks avatud reedeti kell 9–15, mis oli tavapärane praktika suvehooajal. Sellest annavad märku arhiiviallikatena vallavalitsuse protokolliraamatud, kus on näha, et põhilised vallavalitsuse tööpäevadeks olid teisipäev ja reede. Teised päevad olid esindatud märksa tagasihoidlikumalt.

Vallavanem juhtis nii vallavalitsuse kui ka valla esinduskogu koosolekuid, mis on igati mõistetav. Seega pidi vallavanem olema autoriteetne isik, kelle juhtimisstiili heaks kiideti ja hea vallavanem oli isik, kelle juhtimisstiil on läbipaistev ja aus.

Seadustest lähtuvalt oli tegusal vallavanema suunav roll valla otsuste langetamisel, kuid ilma esinduskogu poolehoidu ei õnnestunud tal midagi korda saata. Vallavanem pidi siiski arvestama ka tõsiasjaga, et volikogu liikmed ei pruukinud kõiki seadusi tunda, temal isiklikult tuli oma tegevuses lähtuda kehtivast korrast, s.o seadusandlusest, paraku esines ka möödalaskmisi. Seaduste järgimist jälgis seepärast hoolikalt vallasekretär, kes vajadusel osundas vallavanema otsuse seadusevastasusele. Vastasel juhul poleks otsused maavalitsuses kinnitamist leidnud ja tulnuks esinduskogus uuesti arutada. See võinuks langetada vallavanema autoriteeti nii maavalitsuse kui ka volinike seas. Maavalitsuse jaoks oli tähtis, et kõik otsused oleksid seaduslikud ja kohapeal suuremaid väärnähte ei tekiks.

Eeltoodud vallaametnike nimekirjast selgub, et Koiola vallavanemal oli koguni neli abi. Kõik nad valiti ametisse nõukogu liikmete hulgast salajasel hääletamisel.

Sisuliselt oli vallavanema abi vallavanema paremaks käeks, kes asendas teda tema ära olekul. Paraku oli tsaariajast püsima jäänud seaduslik säte, et vallavanema abil oli koosolekul üksnes

nõuandev hääleõigus. Vallavanema abi ametiaeg kestis tavapäraselt volikogu volituste lõppemiseni.

Vallasekretär oli vallavalitsuses kõige suurema koormusega ametnik. Ja loomulikult oli ta kursis kogu vallavalitsuse asjaajamisega. Kui vallasekretär oli haritud ja tegus ametnik, siis püsis ta oma ametis aastakümneid. Vallasekretär oli valla kantseleis igapäevaselt kohal. Tema tööpäev oli tõtlik – ta avas sissetulevaid kirju ning jälgis nende täitmist, allkirjastas kantseleist väljuvaid dokumente, muretses vajaminevaid pabereid ja blankette, registreerides need vastavates kaustikutes. Samuti koostas vallasekretär väljaminevad dokumendid ning vormistas protokolliraamatud, pidas registreid (nt jahipiirkonnad ja veeühingud, perekonnadokumendid, abielud, sünnid, surmad, nime muutmised), olles ka vallakohtu sekretäriks. Seejuures tõestas ta ära kirju ning allkirju, juhtis kantselei tööd ja postiagentuuri ning korraldas arhiivi. Kokkuvõtvalt pidi vallasekretär täitma vallavanema seaduslikke korraldusi ning täitma kõiki talle seadusega peale pandud kohustusi.

Lisaks vallasekretärile töötasid Koiola valla kantseleis vallasekretäri abi ja sekretäri õpilane. Sekretäri abi oli vajalik ametnik, sest kõiki vallakantseleis olevaid töid ei jõudnud vallasekretär üksi ära teha. Vallasekretäri abi täitis nii vallasekretäri kui ka vallavanema seaduslikke korraldusi. Lisaks eelnevale tegeles vallasekretäri abi raamatupidamise abiraamatute pidamisega, v.a maksude raamat, millega tegeles käsutusametnik. Üldjoontes olid vallasekretäri abi kohustused veidi lihtsamad ja väiksema vastutusega. Näiteks tegeles abi veel posti jaoks paberite täitmisega, sissetuleku kviitungite ja erinevate tunnistuste valmistamisega ning külavanemate kirjade koostamisega. 1920. aastate algul oli abi palkamine vallasekretäri enda asi.

Sekretäri õpilane sai vajaliku väljaõppe ja kui ta oli hoolas, siis sai temast ajapikku vallasekretär kas omas vallas või kuskil mujal

Miks oli vaja valdade reformi – uut vallaseadust ja valdade piiride muutmist? Ettevalmistustööd. Valdadelt küsitakse soove ja tehakse ettepanekuid. Vaidlused valdade nimede pärast.

Eesti omariikluse tekkimisega hakati kohalikele omavalitsustele omistama suurt tähelepanu. Omavalitsused ei erinenud kuigi palju riigist, kuid riigivõim andis neile teatud iseseisvuse teatud ülesannete täitmiseks endale tulude hankimiseks ja kulutuste tegemiseks. Seejuures oli riigi olulisemaks huviks, et omavalitsusi riiklikku organisatsiooni lülitada, kuid mitte nii, et neist oleksid kujunenud *väikesed vabariigid*, vaid nad tegutseksid sel eesmärgil, et üld- ja kohalikud riigisisesed huvid oleksid kooskõlastatud suurema ühiskondliku jõudlusvõime saavutamiseks.

Iseseisvuse saavutanud Eesti vabariigis olid vallad mõned aastad selliste piiridega, nagu nad oli Vene võimu ajal. Täpsemini – 1921. aastal oli iseseisvunud Eesti Vabariigis 383 valda (lisaks Petseri maakonna vallad). Varasemal Eestimaa kubermangu alal oli 141 valda ning Liivimaa kubermangu põhjaosas 242 valda.

Elu näitas siiski, et valdade piirid on sopilised, vallakeskused on osale vallaelanikele kauged, valdade suurused on erinevad – on väikeste piiridega nn lapp-valdu ja suuri lohmakaid valdu. Tasapisi hakati valitsuse soovil koostama eelnõusid valdade reformimiseks, paraku varem koostatud eelnõud (aastatel 1920, 1922, 1928 ja 1930) polnud erinevate takistuste tõttu seaduseks saanud. Vallaseaduse koostamisega polnud raskusi – vallaseadust oli võrdlemisi lihtne koostada, sest valdade ülesanded olid iseseisvusaja jooksul saanud väga selgeks. Probleeme põhjustas vallapiiride muutmine, sest polnud selge, millisest aspektist lähtumine on

kõige otstarbekam. Üldine arusaam oli, et ühes vallas peaks elama 1500–3000 elanikku, kuid mil viisil piire tõmmata, polnud selge. Geograafide eestvedamisel võeti aluseks "tsentraalsete asulate" meetod, mille avalikustas 1933. aastal Walter Christaller. Eesti mõistes tähendas sellest teooriast lähtumine, et vallapiiride määramise aluseks on vallakeskus, milles asub võimalikult palju elanikele vajalikke asutusi (näiteks vallamaja, kool, apteek jne).

1935. aastal koostasid geograafid Endel Krepp ja Johannes Maide "Valdade territoriaalse ümberkorraldamise kava", mis sai aluseks hilisemal reformi elluviimisel. Seejuures lahtusid nad nn optimaalsest vallast, mida Endel Krepp on ise seletanud järgmiselt: "Optimaalse valla all mõistame valda, mis [on] teatud tingimustes kõige parajam täitma tema peale pandud ülesandeid ning mis kulude seisukohalt oleks rahvamajanduslikult kõige odavam."

1935. aasta sügisel arutati kava siseministeeriumis ning detsembriks oli valdade ümberkorraldamise kava valmis üleandmiseks. Põhjalik kava jäi aga valitsuse tasandil seisma, sest asuti koostama uut ning autoritaarsemat põhiseadust. Uue põhiseaduse koostamine ja vastuvõtmine peatas valdade reformi, sest rahva poolehoidu kaotamine reformi käigus oleks võinud riigi juhtkonnale saatuslikuks saada.

1937. aasta 1. mail hakkas kehtima uus vallaseadus. Valdade kohustuseks määrati maksude kogumine, koolide, teede, arstiabi, riigikaitse ja tuletõrje teenuse eest hoolitsemine, ettevõtluse arendamine, heakorra ning avaliku korra tagamine. Uus vallaseadus ei määranud ega reguleerinud mingil viisil vallapiire, see ülesanne jäi vabariigi valitsusele ja siseministrile.

1938. aasta 8. aprillil andis riigihoidja dekreedina Valdade piiride ühekordse korraldamise seaduse, põhjenduseks kiireloomulisus ning vajalikkus riigile. Vallapiiride muutmiseks toodi uuesti välja Krepi ja Maide "Valdade territoriaalse ümberkorraldamise kava", millest lähtuda. Reform toimus väga kiiresti: 16. juunil saadeti maavalitsustele valdade ümberkorralduse kava, 1. augustiks oodati vastusena esialgseid plaane ning juba 15. septembriks valdadega kooskõlastatud lõplikke ettepanekuid.

Valdade ümberkorraldamise kavaga oldi Saaremaal, Petserimaal ja Põhja-Eestis valdavalt rahul. Sealsed vallad muudeti juba 1890. aastate reformi käigus küllaltki optimaalseks ning suuri muudatusi polnud vaja ette võtta. Keerulisem oli olukord Lõuna-Eestis, eriti Viljandimaal, kus paljude valdade piirid polnud loomulikud ning esines palju lahustükke.

Tollane vabariigi president Konstantin Päts kirjutas vallapiiride muutmise otsusele alla 7. oktoobril 1938. aastal, millega valdade piiride ühekordse korraldamise seaduse (RT 1938, 37, 337) alusel määras, arvates 1. aprillist 1939, vallad Põllutöoministeeriumi Katastri Ameti poolt koostatud valdade kaartidel punase joonega märgitud piirides.

Seadus jõustus 1. aprillil 1939 ning senisest 369 vallast moodustus 248 valda. Vallapiiride muutumisega ei kaasnenud kohaliku omavalitsuse valimisi, valla tööd juhtisid vanast domineerivast vallast moodustatud talitusvallad.

Eesti valdade kaart. Musta kontuuriga vanad vallapiirid, punasega 1939. aastal moodustatud vallad.

https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_valdade_loend_%281939%29

Kohapealsetest oludest vallareformi ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Kõrgemalt poolt tuli soovitus – Koiola valla võiks hoopis likvideerida, mille vallavolikogu otsustavalt tagasi lükkas

Uute vallapiiride tõmbamisega kaasnes palju arutelusid, eriarvamusi ning vaidlusi. Peamised probleemid seisnesid piiride määramises, valdade ja külade rahvsluses ning uute valdade nimedes. Erilisi probleeme ei tekkinud piirkondades, kus vaid mõni üksik küla või talu läks ebaloogilise asukoha tõttu üle teise valda. Rohkem poleemikat tekkis aga valdades, mis liideti terviklikult või suuremas jaos teise vallaga, seda eriti juhul, kui kohalikel oli välja kujunenud oma kindel identiteet. Nii-öelda kasu saanud valdadel ehk neil, kes said teiste valdade arvelt maad juurde, selle vastu midagi ei olnud ning otsused kiideti heaks. Rahvuste probleem kerkis esile peamiselt idapoolsetes valdades, kus asusid kõrvuti nii eestlaste, venelaste kui ka vanausuliste külad. Uute valdade loomisel lähtuti põhimõttest, et eestlased moodustaksid valla elanikkonnast suurema ning domineerivama osa. Elanike põhjendatud arvamuste ja palvekirjadega arvestati ning nii mõnigi küla liideti vastavalt elanike soovile hoopis teise vallaga, kui esialgelt ette nähtud oli.

Vallapiiride muutmisega käsikäes käis ka nende nimede muutus. Et 1930. aastate Eestis toimus kõige võõrapärase eestistamine, lähtuti sellest ka uute vallanimede määramisel. Kõige rohkem

hõlmas see Setumaa ning Narva-taguseid valdasid, kuid samas ka vallanimed, mis oli kujunenud baltisakslaste perekonnanimedest. Nimede eestistamise eest võitles eriti tugevalt Eesti Rahvusrõheline Ühing, mis tegi ettepanekuid ja kirjutas märgukirju nii ministeeriumitele kui ka maavalitsustele. Näiteks tehti ettepanek Puurmani valla ümbernimetamiseks Jõetaguse vallaks ning Kambja valla nimetamiseks Ugala vallaks. 1938. aastal moodustati spetsiaalne kohanimed nõukogu, mis pidi kinnitama ametlikud vallanimed. Selle juures mängis olulist rolli Akadeemiline Emakeele Selts, kes andis igale vallanimele omapoolse hinnangu. Jälgides tollast perioodikat ja tutvudes tollase valla arhiivimaterjalidega, on eriliselt väärt rõhutada, millise tegusa asjalikkusega suhtus tollane vallavolikogu siseministeeriumist ja maavalitsusest saadetud soovitusesse. Üks nendest oli kõrgemalt poolt soovitus, et *Koiola valla võiks üldse likvideerida*. Tollane vallavolikogu tegi kindla otsuse – vald peab jääma, mida tuleb võimudele üksikasjaliselt ja veenvalt selgitada ning teha ettepanek, et uus vald hakkab kandma Põlva valla nime – Põlva oli pikka aega kihelkonnakeskus, oli alevikuna Põlva ümbruse inimeste kokkupuutekoht – kirik, koolid, ettevõtted, oma kohalik ühiskaubandus, erakauplused, restoran, apteek, raamatukogu, arstid ja ämmaemand, siin oli tegus kultuuritöö ja oma seltsimaja, kus hoogsalt kultuurilise meelelahutusega tegeldi Põlva Rahvahariduse Seltsi eestvedamisel.

Alljärgnevalt siis tollase volikogu põhjendustest, miks Koiola valla õigusjärglaseks saab Põlva vald.

Koiola vallavolikogu leidis, et Adiste, Miiaste ja Vanaküla liitmine Mooste valla külge ei oleks otstarbekohane ja nende külade elanikele täiesti vastuvõetamatu, sest Mooste asemel on nende külade elanikkonna hädatarviline liikumissuund Põlvasse. Ka vallamaja asub nimetatud küladest 5-8 km kaugusel, mis on täiesti normaalne. Samas asuti seisukohale, et Vana-Koiola asundus on Põlvast 14 km kaugusel ja seepärast on see otstarbekas liita lähema vallaga. Samuti oldi ühisel seisukohal, et Peri vallas asuv 500 elanikuga Põlva alevik tuleks liita Koiola vallaga, sest elanikud on sellise soovialavaldusega pöördunud võimude poole juba kaks korda (ca 80 elanikku olid esitanud taotluse). Koiola vallaga leiti otstarbekas liita ka Taevaskoja suvitiskoht.

Kaalunud kõiki põhjendusi, otsustas Koiola vallavolikogu ühehäälselt: „*Mitte pooldada Koiola valla likvideerimist ning paluda jätta Koiola valla piirid endiseks, kuid jätta välja Vana-Koiola asundus; liita Koiola valla külge sopp Tartumaa Ahja vallast, s.o umbes 80 elanikuga Taevaskoja suvitiskoht; liita Koiola vallaga osa Põlvast, mis kuulub umbes 500 elanikuga Peri valla alla ja loovutada 300 elanikuga Vana-Koiola asundus. Sellega kujuneks Koiola valla suuruseks 3009 elanikku.*“

Tollane valla volikogu otsus oli kaalukas – selgitused ja põhjendused hästi selgepiiriliselt ning otstarbekalt esitatud ja tegelikkuses teostatavad. Kogu vallakogukonnale olid nii vallamaja asukoht ja Põlva alevik kui keskus soodsad – head ühendusteel kõikidest suundadest ning Põlva raudteejaam ja Taevaskoja raudteepeatas raudteel liikumiseks Tartu – Tallinna ning Petseri suunas.

1938.aasta vallapiiride muutmisega kaotati küll Koiola valla nimetus, kuid vald nimetati Põlva vallaks ning uue valla piirid olid põhiliselt kujundatud selliselt, nagu volikogu otsustas.

Põlva suurvalla tekkimise puhul kirjutati ajalehtedes arvamusi, mõnes sellises lookeses oli ehk palju irooniat ja fakte, mis Põlva mainele halvasti mõjusid. Vallarahvale tundus imelik, et Põlvat hakati nimetama uue Põlva valla keskuseks, ehkki vallamaja asus endiselt Vissel.

1940. aasta 17. juulil ilmus ajalehes Elu lugu pealkirjaga „Jupikesi Võrumaalt“, milles öeldakse: „Põlva vald sai kohe sündimisega suureks ja vägevaks, mille keskuseks jäi Põlva alevik. Ta võttis enda alla nii Peri kui ka Koiola kangemad mehed, kes juba vanast ajast kuulsaks saanud priske eesti jonni poolest, aga kes ühinedes siiski on sellest alast peaaegu loobunud.

Põlva Haridusseltsi maja on viimasel ajal väga rohke sisulise ilme võtnud – seal leiavad praegu ulualust einelaud, võõrastemaja, klempnerei (veevärk, R.K) ja muidugi ka peoruumid

Üüritavad toad on ainult hinna poolest kursis võõrastemaja omadega, kuid sisustus ja muu sarnane on ikkagi põlvalik. Kõigele vaatamata aga on kõrvaldatud oht, et võõras võiks Põlvas jääda hoopis taeva alla. Muidu elab Põlva kõigiti harilikku elu, kogudus laulab uue köstri mängu järele ja vana Tamme, kes näitemängu mängis sõnade poolest alati vaba fantaasia piirides, on nüüd harva näha.

Era-ja ühiskaubandus teenib rahvast täielises üksmeeles ning kunagised iluduskuningannad on päris tavalisteks tüdrukuteks muutunud.“ (Elu 1940, nr 79, 17. juuli, lk 2).

Paraku ei saanud vaatamata rahva soovidele ja lootustele Põlva alevikust siiski valla keskust ega alevit.

1939. aastal kirjutas ajaleht Elu loo, milles tõstis esile Põlva tähendust: «Põlva tähendas varem alevikku, kihelkonda ja kirikut, nüüd aga ka valda, mille valitsemine sünnib ikka Vissest. Värske vallavanem sõidab Kiomast kohale ja siis need valla asjad klaaritaksegi. Üksvahe sai Põlva omajagu kuulsaks tolle aiamulgu pärast, mille läbi kogudus ei lubanud rahval majandusühingu kaupluses käia. Kogu loo põhjus oli aga hoopis kaugemal – kas era- või ühiskaubandus, nii olid niidid tõmmatud. Nüüd aga on meeled rahunenud ja igaüks müügu oma kaupa, kuidas jaksab. Pühapäeviti võib alevikus askeldamas näha meest, kelle rinnal asub plakat kirjaga Põlva kihelkonna hobusevaht. See on päris suur ja aukartust äratav amet, sest koguduse piirkonnas asub vähemalt paarkümmend tuhat sarnast looma, mille vahimine kuuluks tolele plakatiga mehele. Muidugi ei tule seda asja nii laialt võtta ja küllalt on, kui mees pühapäeviti, kiriku ajal, korra alevikus kirikuliste hobustest mööda jalutab, rohkem ei võigi temalt nõuda. Vanasti oli sellel tähtsal ameti pidajal ka pikk habe, nõnda et sellest oli ametimees kaugemale tunda kui sildil; nüüd on aga alevikus ka juba juuksur ning arvatavasti samuti habemeajaja, mispärast hobusevahtki on habemest ilma jäänud.“ (Elu 1939, nr73, 7. juuli, lk 5).

1938. aasta vallapiiride muutmisega ja nende kehtima hakkamisega 1. aprillist 1939 nähti Eestis ette 117 valla kaotamist ja 248 valla allesjäämist. Võrumaa vallad reastusid järgmiselt: Antsla, Haanja, Kanepi, Kasaritsa, Kooraste, Kõlleste, Laheda, Lasva, Leevi, Lepistu, Linnamäe, Misso, Mooste, Mõniste, Orava, Põlva, Ruusmäe, Räpina, Rõuge, Sõmerpalu, Urvaste, Valgjärve, Varstu, Vastseliina, Veriora ja Võru.

Loetelust järeldub, et paljud vallad säilitasid ka vallapiiride muutmisega oma endise nime, kuid 11valda said uue nime. Praeguse Põlvamaa mõistes said uued nimed: Põlva (end Peri, Koiola ja Kioma), Leevi (endine Timo ja osalt ka teiste valdade osasid), Laheda (endine Aleksandri vald ja endise Põlgaste ja Koiola valla osad), Kanepi (end Erastvere vald ja osa Põlgastest).

1939.a Võru maakonnas kaotatud vallad: Aleksandri vald, Kahkva vald, Karilatsi vald, Kioma vald, Koiola vald, Krabi vald, Kärjala vald, Laitsna-Rogodi vald, Loosi vald, Nursi vald, Peri vald, Pindi vald, Põlgaste vald, Saru vald, Timo vald, Toolamaa vald, Tsooru vald,

Vaabina vald, Vana-Antsla vald, Vana-Roosa vald, Vastse-Antsla vald, Viitina vald.

1938. aasta oktoobris selgitas tollane siseminister R. Veermaa ajakirjanikele valdade reformi majanduslikku külge. Siseminister tähendas, et valdade reform ei puuduta ainult üheksat valda, kuna teisi valdu haarab reform territoriaalselt või nimemuutmise kaudu. Reformi tagajärjel hoitakse kokku kulusid 30 miljonit aastas. Tühjaks jääb 121 vallamaja, mida kasutatakse koolimajade, rahvamajade, postiasutuste, kaitseliidu ja tuletõrjekodudena jne. Reform rakendatakse täies ulatuses 1. aprillist 1939. aastast.

Kogu valdade personal registreeritakse lahti ja ametisse määratakse uued. 1. aprillil 1939. a. kaotavad ka senised vallavalitsused ja vallavolikogud oma jõu ja kuni uute valimisteni hakkavad valla asju ajama ajutised vallavalitsused, kelle kinnitab ametisse siseminister maavalitsuse ettepanekul. (Elu 1938. nr 113, 10. oktoober).

Küllap on ka praegusele lugejale huvitav teada, kuidas rakendus 1938. aasta vallapiiride muutmise seadus. Kuna tegemist oli valdade riikliku reformiga, siis saatis Võru Maakonnaavalitsuse administratiivosakond vallapiiride rakendamiseks kõikidesse Võrumaa valdadesse 28. jaanuaril 1939. aastal ringkirja nr 11070. See oli dokument, mille esimene punkt kohustas, et seniste valdade kaotamise tõttu lõpetavad 31. märtsil 1939. aastal tegutsemise kõik senised vallavalitsused ja nende organid vallavolikogud, vallavalitsused ja revisjonikomisjonid. Vaadeldava ringkirja arutas tollane, siis veel kehtiva seadusega pädev Koiola valla volikogu läbi 13. veebruaril 1939. aastal ning võttis selle teadmiseks ja täitmiseks. See oli ka senise ametliku Koiola valla volikogu viimane otsus enne reformi jõustumist 1. aprillil 1939. aastal.

Põlva valla volikogu liikmed ja vallavalitsuse töötajad 1939. aasta aprillikuus. Nemad ei lasknud likvideerida endist Koiola valda ja taotlesid uue valla moodustamist seniste piiride

muutmisega ja otsustasid, et uus vald tuleb nimetada Põlva vallaks. Volikogu liikmete nimed on teada, kuid kahjuks pole olnud võimalust fotol nende isikut välja selgitada. Foto – erakogu.

Tollasesse volikogusse kuulusid: Peeter Hurt, Jaan Haidak, Artur Jõõger, Samuel Juks, Julius Kottisse, Jaan Kaha, Gustav Loks, Jaan Luts, Gustav Malvik, Arnold Kiisk, Johannes Peedso, Osvald Kähr, Johan Raudsepp, Jakob Rettel, August Rammo, Johan Sau, Johan Hurt, Gustav Lutsar, Oskar Pikk, Peeter Parksepp, Eduard Sing. Vallavanem oli Jaan Kaha.

Vallavanem Jaan Kaha. Foto pärineb tema teenistusajast tsaari sõjaväes. Erakogu

See oli väga tegus, üksmeelne ja targalt tegutsev volikogu – üksteise mõistmise ja aruka koostöö pinnal ning vallarahva ustava toetuse abil suutsid valla volikogu liikmed valla alles hoida, pakkusid omalt poolt välja otstarbeka lahenduse uute vallapiiride kohta, arvestades just

Põlva ja Mammaste Visse kolga kui hea vallakeskusega, kus asus väga korralik vallamaja hoone ja mis asub valla keskmes. Samuti sai uus vald uue nime – Põlva vald ja see nimi pidanuks vallal juba ammu olema.

Rein Kaldma,
kodu- uurija, ERMi teeneline korrespondent